

מקורות התורה

57 - הלכה ושינוי הטבע

מכללת מבשתת ירושלים

2 applications of 'Nishtane Hateva':-

- changes in the underlying physical reality (or at least how we perceive it)
- changes in the nature of people/society - see shiur 59

A] CHANGES IN THE UNDERLYING PHYSICAL REALITY - NISHTANE HATEVA

- 'Nishtane Hateva' - literally 'nature has changed' posits that there has been a fundamental change in the behavior or nature of certain physical observable phenomena. As such, Chazal were describing the facts as they existed then but the facts have clearly changed today.

הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביהה, פחות מבן שמנה - שאין ביאותו ביהה. לא נחלקו אלא בבן שמנה. דברי
שmai סבר: גמרין מדורות הראשונים, ובית היל סבר: לא גמרין מדורות הראשונים (רכ"י - סכין מולדין צוי שמנה בINC
כלילפין לךון)

סנהדרין טט:

- In what way is this source a proof for the halachic concept of 'Nishtane Hateva'¹?
- Do we see a physical change over time in the nature of people? Note the average age in the Western World for the onset of menstruation - in 1850 was 15½ and today is 12½

תנו רבנן: מימות משה ועד רבנן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמת רבנן גמליאל ירד חולין לעולם והיו למדין תורה
מיושב. והיינו דתנן: משמת רבנן גמליאל בטל כבוד תורה

מגילה כא.

A1] EATING ROTTING FISH

3. אמר רב: אמר לי אדא ציידא, כוואר סמוך למסרחה מעלי
מועד קטן יא.

כוואר סמוך למסרחה מעלי - וזמן כך תופס סכין למיכל סמוך לסירחון! .... וסמל נטהנו כמו לרפואות צצ"ס שלין טזות
זמן כך לו סמל נברות לדצל מעלו לו טפי

תוספות מועד קטן יא.

- What reason does Tosafot give for not following the medical advice of Chazal today?

A2] CHAZAL'S MEDICAL ADVICE

א"א להשתמש ברפואות שזכיר ר"ל, הן מצד העדר ידיעת פירוש המלות הם שמות העשבים ذזכיר ר"ל, הן מצד העדר ידיעת
כמוחתן ותשמשין, הן מצד **דנשטון הדורות והטבעי** כמ"ש התוס' והפוסקים בכמה דוכתא לדינה ....
שו"ת חותת יאיר סימן רלד

- What 3 reasons does the Chavot Yair give for not following the medical advice of Chazal today?

1. The expression Nishtane Hateva makes its first appearance during the Rishonim

A3] COOKING FISH AND MEAT TOGETHER

6. דמ"מ ה"ל להרמב"ם להביא עכ"פ דאסור לצלחות דגים עם בשר ממש והרי הוא השמייט הכל! .... ויתר נראה דלפי עצם חכמו ידוע והבין שנשתנו הטבעי בעניין זה וכמ"ש תוס' .... דאפשר דנשתנו הטבעיים .... והשתא נהי שלא נסמרק על זה לעשות מעשה לאכלם זע"ז דאפשר דה"ל כמו דבר הנאסר במנין ואפשר דלא שייך בזו כל הני תירוצים הנאמרים בגilio ומשו"ה אנו נזהרים ומנהג אבותינו תורה

שוו"ת חותם סופר חלק ב (יורה דעתה) סימן קא

- Does the Chatam Sofer accept the concept of Nishtane HaTeva? How does it interact with the idea that a halacha created by Chazal 'baminyan' cannot be changed today? Was the halacha created irrespective of the changing physical circumstances?
- What could be the implications of keeping a halacha today as a 'minhag'

A4] MAYIM EMTZAIM - WASHING BETWEEN FISH AND MEAT

7. בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקsha ל'דבר אחר², וחמירה סכנתא מאיסורה
שולחן ערוך אורח חיים הלכות ב齊עת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קעג סעיף ב

8. זקsha לד"א - ומפער לזמן כך אין סכנת כ"כ, לחזון מכך לברים כמו צלחות צגמ' טכס סכנת לrhoה לטח וטחל לדברים וכלהינן
לינו מזיך ונטהנו בטבעות, וגס הכל לפוי טצען במלואות ....

מגן אברהם סימן קעג ס"ק א

- Given that the Magen Avraham lived only 100 years after the Shulchan Aruch, what does this tell us about his approach to 'nishtaneh hatevah'? Was there a change in 'teva' during that time, or is this a machloket in halacha as to how to treat Nishtane Hateva?

A5] SALT AND BAD BREATH

9. אכל כל מאכל ולא אכלמלח, שתה כל משקה ולא שתה מים - ביום יdag מפני ריח הפה, וביליה מפני ריח הפה ומפני אסכמה
(פי חולין חונק)

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ב齊עת הפת, סעודה, וברכת המזון סימן קעט סעיף 1

10. אכל כל מאכל - וכלהינן נטהנו בטבעות

מגן אברהם סימן קעט ס"ק ח

A6] HARGASHA AT THE ONSET OF MENSTRUATION

11. דבר תורה אין האשה מטמאה ולא אסורה לבעה עד שתרגיש שיצא דם מבשרה, וחכמים גזרו על כתם שנמצא בגופה או בבדיה, שהיא טמאה, ואסורה לבעה אפילו לא הרגישה

שולחן יורה דעתה הלכות נזהר סימן קצ סעיף א

12. .... הצל מ"מ מס"כ כרמץ"ס שחזקת כדס צעל כברגשך דמטען דרוו³ פטומים כו"ה כ"כ, צוב ודלי נטהנו בטבעע, ומ"פ על רlich
טכינה כל טיפך לחת ליכל חזקה זו זמן כ"כ

שוו"ת ויען יוסף יורה דעתה סימן ק

2. A euphemism for tzara'at

- Skip source 13 for now and come back to it at the end if you have time

סא ודע שנמצא בתשו' לאחד מהגדולים שחקר על זה הנשים בקיאות ואמרו לו שטבעית טבעית יש מהן שמרגישות בਪתיחות פי המקור ויש מהן שאין מרגישות בהרגשה זו רק בהרגשות דזיבת דם נדה כלון מרגשיות עכ"ל. והבל יפצה פי הנשים האלה ולא ידעי Mai קאמרי ורבותינו נאמנים עליינו יותר מהן גם אין משקרות בדביריהן אלא שאין מבינות. ודע דבר מותרות שבגוף שהגוף צריך לדוחות הטבי הקדוש ברוך הוא בטבע הגוף שכשיגיע זמן דחיפתם לחוץ שיפתחו או נקיי הפליטה שעדי כה היו סטומים ולצורך דחיית המותרות נתפתחו ויוצאים לחוץ כמו יציאה לגודלים ולקטנים וצאת החוטם ובאה נטוסף גם הדים מהמקור לדחיפת המותרות וזה שהש"ס מדמה להרגשת מי גברים מפני שסמכים זל"ז וכזה כן זה וזהו הכרח שיפתח המקור דא"א כלל באופן אחר ובעשעת הפתיחה יש הרגשה וקצת צער עד שמנפי זה גם יקיים משנתו בדברינו ז"ל:

שׁב וכמו שבאנשים אם נשאול לכמה בני אדם איך תרגיש בהתחלה הטלת מי גברים המשכיל המבון דבר יאמר שמרגיש שנפתח המקום והמי יוצאים ורוח לוומי שאינו מבין לא יאמר רק שמרגיששמי גברים מתחילה לצאת כמו כן הנשים האלה אין מבינות זאת אבל פשוטיא שלכלון כן הוא רק גם זה מובן שאין כל הטבעות שות יש שקלת אצלן הפתיחה ויש שקשה להן הפתיחה כמו בלילה יש נשים שבנקול יולדות ויש שכובידות ואין נ"מ רק בין רב למעט אבל בכלן יש הרגשת פתיחת פי המקור בהתחלה ראיינו זולת אם יש לה מחלת בקשרי האם כשתורופפו הקשרים אז יכול להיות שיוציא הדם بلا הרגשה וכמו במי גברים כשתורופף כס השתן משתו ואינו מרגיש ולזה צריך רפאות לחזק הקשרים כאשר ראיינו כמה פעמים כמו כן בראיות דמים אבל בבריאות יש לכלון הרגשה זו והאין מבינות או שטבען קלה אומורות שמרגישות רק זיבת דם נדה אבל באמת זה ממש הרגשה זו:

ערוך השולחן יורה דעתה סימן קפג סעיף ס-ב

- What are the different approaches here to the application of 'nishtane hateva' to this issue?

A7] VEST KAVUA

רובה הנשים יש להם וסתות (פי) זמן קבוע לולכת לניטיס (פ"י זמן קבוע לולכת לניטיס) לראות בזמן ידוע, כגון מעשרים יום או משלשים שלשים יום, וכל אשה שיש לה וסת קבוע, בא עליה שלא בשעת וסתה ואינה צריכה בדיקה לפני השימוש שולחן ערוך יורה דעתה הלכות נדה סימן קפ"ד סעיף א

15. הפקר .... לדzon כזח אין לך וסתות כל כך לקבוע שנות צויס

ש"ך נקודות הכסף שם ס'ק ב'

16. אין נראה לסמוק על זה בזמןו שעכשיו אין לרובה נשים וסת קבוע בדי השולחן י"ד קפ"ז:א ביאורים ד"ה רוב

- Does this reflect a change in reality over time or a different approach to 'Nishtane Hateva'? Note that the Shach lived only 100 years after the Shulchan Aruch

A8] ONAH IN FIRST THREE MONTHS OF PREGNANCY AND FOR 24 MONTHS WHILE NURSING

והנה ראיתי בתשובה רעכ"א (סימן קכ"ח) שכתב 'ואף דעתינו רואות בנשי דיין דמיד כשתעברו מסולקות דמים ונשתנו הטבעיים' הא חיזין בש"ע ו"י"ד סימן קפ"ט ובסימן ק"ג' שבעיין הוכר עוברה'. הנה נעלים ממנה הב"ח וגם הנ"ב שסביר שישomen ע"ז למשה אף לדברים חמורים, וכ"ש לעניין הגיע הותת ולא בדקה ולא הרגישה שיש להקל דאיינו איסור דאוריתית... וرك לכתבה יש לבדוק מכך דאפשר לבירר. וגם וכי ישبور גם להקל במיניקה שהוא מדינה בחזקת מסולקת דמים וכי יכול כן גם בזמןנו שנשנתנו שרוואות דם?

שי"ת אגרות משה יורה דעתה חלק ג סימן נב:א

- The experience of women at the time Chazal was that they DID menstruate in first 3 months of pregnancy, but not for 24 months during nursing. Today, it is very standard that women do NOT menstruate during pregnancy but they DO menstruate during nursing
- How do R' Akiva Eiger and Rav Moshe Feinstein deal with this differently? Which of them is more 'traditional'? How does that play out in the halacha lema'aseh in terms of who is strict and who is lenient?

A9] PREMATURE BABIES

דתנו רבני: בן שבעה מחלין עליו את השבת, ובן שמונה אין מחלין עליו את השבת. ספק בן שבעה ספק בן שמונה - אין מחלין עליו את השבת. בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו. אבל אםו שורה ומnikto מפני הסכנה שבת קלה.

18. הولد שנולד עושין לו כל צרכיו .... והני מילוי בנולד לט' או לו', אבל נולד לח' או ספק בן ז' או בן ח', אין מחלין עליו אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו
19. שלוחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן של סעיף ז'

20. **בן שמנאhei כתום כתום ומלסור לטלטלו** - נלחכ לך' דעכשו מותר לטלטל כל תיוקות שלין לנו קיון וכולם כמו ספק בן ח' ספק בן ט' ... היפלו כו' בן שמנא ודלי כנונ' של טהרה של פעם להחת ופירח וילדך לסוף ח' היפלו כי נלחכ לך' דמותר לטלטלו ולמולו עצמתה להן ריעותה צערו וג'יפרנו .... להלמرين כת' זר עצם כת' ולחישתו הייטקיי הייטקיי
תוספות שבת קלה.

- Why are Tosafot so insistent on changing this halacha? Why does the Shulchan Aruch not accept these arguments?

21. וכמדומה דעתינו נשתנה הטבע וכפי בחינת הרופאים שהוסיפו השתלומות אחר ז' ונגמרו לח', והרי **נשתנו הטבעים לדעתם**
למקוטעים
חוון איש יוד' ס' קנה ס' ז'

- What kind of 'Nishtane Hateva' is this? A change in nature or a change in technology?

22. .... מכ"ם בהני ילדי אינקובטור דהיום **נשתנה המיציאות** לגמרי כיוון דעת' כי האינקובטור יכולים להביא לתהיה גם בן ח' ודאי ולא נגמרו שעריו וצפרניו ואיפלו בן ששה ודאי לפעמים הרי דלפי המציאות הזאת אין כאןណון של ספיקות .... דקروب לודאי אדם חולץ עכ"פ שלם באבריו ואינו בו טרייפות מום וחסרונו רק וחרונו זמן וחותפותות שכלי הנ"ל יועיל לו להביאו לתהיה כאשר אנו ראים ברובות ילדים
שות' שבת הלוי חלק ח סימן פט

- Is there a difference between 'Nishtane Hateva' and 'Nishtane Hametzut'?

- Skip source 23 for now and come back to it at the end if you have time

23.

דבוזמננו בשים אינקובטור, שבאמצעותו אפשר להציג גם תינוק קטן ביותר, אף בן ח'
דינו בחיי, ומהגרש"ז אויערבך שליט"א שמעתי, דאף במקום שאין אינקובטור יש לחושש
שהוא בן ז' אלא שנשתנה, יבמות פ' ב', ומאייך גם בפחות מתן ז', דלא שייך הטעם של
אשרותו, ג"כ מחלין במקום שיש אינקובטור, כי הרי עינינו רואות שע"י האינקובטור
יכולים לחיות, עכ"ז, ועיין גם חז"א יו"ד ס' קנה ס' ק' ד ואה"ע ס' קטו ס' ק' ד. ועוד
שמעתי מהגרש"ז שליט"א, הא מחלין לצורך חי שעה הוא דוקא בכלו חרשו, אבל חי
שעה של נפל לאו כלום הוא, גם בזמננו שיש אינקובטור. לעוז' אם כלו חדשו, מחלין
שבת גם עברו תינוק שהוא מונגולי או טריפה, עכ"ז.
(כח) כי לא התירו אישור

שמירת שבת ההלכתה פ' לו ס' ק' כד

- Today babies born at 36 weeks have a 95% survival rate and it is certainly obligatory to break Shabbat to save them
- The Minchat Yitzchak (4:123:19-20) rules that this is not actually a case of shinui hateva. Rather, even though eight-month babies are still inherently less viable than others, modern medical care can help those babies survive

A10] YIBUM

- Even though all poskim agree that one does intervene to save such a baby on Shabbat, there is still a practical application in the halachot of Yibum

24. מי שמת והניח אשתו מעוברת .... ואמں ילדה ויצא הولد חי לאויר העולם, אפיקו מות בשעה שנולד, הרי אמו פטרורה מהחליצה ומן היבום. אבל בדברי סופרים, עד שיוודע בודאי שכלו לו חדשו ונולד לתשעה חדשים גמורים. כך: י"ה זמן בה לפניו נל' נכסך צחצ'ך כחסיעי רק יוס לחד מלבד יוס שנחתערכך צו, כי ול' קיימתי. וולע'ג למלרין צגמלה יוולדת חחטעך הינך يولדת למקוטעין, ככל חמאכו על זה רציס שכהות מכחים זה, הלא שהנו לרייכין לומר שעכזיו נשתנה בעניין, וכן כוה צכמך דז'ים (ז"י צפס כתצעק"ז)

שולחן ערוך אבן העזר הלכות יבום סימן קנו סעיף ד

- Skip sources 25 and 26 for now and come back to them at the end if you have time

וכל שיצא מכלל שמנה חדשים ונכנס לחדר התשיעי אפילו יום אחד חוץ מימים שנותעبراה עפ"י שלא גמור סימנו ולא שהה שלשים [יום] ולד גמור הוא. ואעפ"י שאמרו ז"ל בפרק בנות כותים يولדת לשבעה يولדת למקוטעים يولדת לתשעה يولדת לשלשים, כבר תמהנו על זה רבים שהרי החוש מכזיב זה והנסיין אמרת הפסו שהרי הרבה נשים כיון שנכונות יום אחד מיום החדש תשיעי يولדות ולד של קיימת, ואין כל הנשים ג"כ משלימות תשעה חדשים ..... וא"כ אנחנו סומכים לעשות מעשה בקדושים וגורשו נולד בתשעה בלתי שלמים אם נחשב כבן שמנה .... ובעל התוספות כתבו שזה היה בדורות הראשונים אבל עתה נשתנו העניינים. תדע שהרי רבותינו ז"ל אמרו בפ"ק דבכורות שפהר וחמורה אין يولדות אלא לשלש שנים, וזה להם למופת שהקונה פרה וחמורה מגוי תוך שלשה שהולד לכהן, והנה החוש מכחיש זה שם يولדות בת שתי שנים, וכן הרבה דברים זכרים החכמים על עניין ואנו מוצאים אותם על עניין אחר .... שהרי חז"ל כתובם על עניין אחד והם נמצאים על עניין אחר .... ואעפ"י שזמנים אלו, כלומר يولדת לז' למקוטעים ולתשעה שלמים אסמכינהו אקריא, يولדת לז' מקוטעים אסמכינה אקריא דויהי לתקופות הימים שני תקופות ושני ימים, يولדת לט' לשלים מקריא ויתן ה' לה הרינו בגימטריא רע"א יום, hei קראי אסמכתא ניניהו, זהה וייה לתקופות הימים (שמואל א' א'כ) דברי קבלה ניניהו וענין חיליצה ויבום דברי תורה ניניהו, ואמרין בעלמא דברי תורה מדברי קבלה לא לפין, כך נראה לי.

שו"ת הרשב"ש סימן תקיג [ב]

26. שאלת באשה שנתאלמנה והיתה מעוברת וילדה ומת הולד תוך למד' והיא זקוקה ליבם והנה הولد נולד לרמ"ב יום אחר מיתת הבעל ויום המיתה אינו מן המניין וחוץ מיום הלידה מה דינה של האשה אם היא פטרוה מחייבת:
תשובה הנה לפיה דעת כל הראשונים يولדת לט' אינה يولדת למקטעין ..... וסבירא דעתנה הטבעי מדחה הריב"ש ז"ל שם (ובסי' תמא"ז) בטוב טעם וגם מהריב"ל ז"ל (ח"ג סי' קיד"ד) אינו מביא כלל סברא [ז] דעתנה הטבעי ורק הביא דעת גדולי הראשונים להחמיר .... והנה לפי דעתך בזה יש חשש DAOРИיתא כאשר אברר לפנינו אי"ה אם כן לפי הנראה לא מצינו לפען' מגודלי האחרונים שסמכו על הרשב"ץ ולכך לא אוכל בדעתך הקלוosa להחוות היתר הגם שמהאחרונים נראה שסבירא فهو לסתוך על הרשב"ץ אך איש דל כמוני לא אוכל לחווות דעתך להיתר אלא בצירוף גדולי הדור או גם אני איתם:

שׁוֹת דְּבָרִי חַיִם אָבִן הַעֲזֵר חָלֵק אֶסְימָנוֹ צָה

A11] PREGNANCY FROM FIRST RELATIONS

וְהִיא אַיִל אֲשֶׁר מֵתָעֵבָת בְּבִיאָה רָאשׁוֹנָה 27.

יבמות לד.

ובדבר הערתו למן הח"ס שנראים דבריו "ל כסותרים דבוי"ד סי' ק"א דחה דברי האומרין דבריו נשתנו הטבעים ורמזו עליו בספריו ש"ת ח"ג סי' קס"ט ובאי"ע קמא ס' ו' קיימים דברי הנובי א"ע סי' כ' ב' דהאידנא נשתנו העניינים ואמרין אשר מתעכברת מביאה ראשונה ובקשיינו אולי יש לי פתרון הדברים ..... אכן כוונת הנובי בזה מושם דנשתנו הטבעים ואדרבה מה"ג גם בזמן הגם מתעכברתי וראה ברורה מדיסים הנובי יוזל וגם גלע"ד שכונת חז"ל שע"פ רוב אינה מתעכברת מביאה ראשונה וכו'

شو"ת משנה הלכות חלק ד סימן קצח

- Understanding Chazal clearly is not always simple. In this case is there a situation of ‘nishtane hateva’ or not?

A12] BRIT MILAH

29. בזמנן חכמי הגמ' אמר לא היו רוחצים את הولد לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי לmilah במים חמימים היה מסוכן; והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרוחץ בשבת, אם רצוי, כדי רוחצת כל אדם

שולחן ערוך אורח חיים סימן שלא סעיף ט

A13] SAKANAT EVER ON SHABBAT

למדנו מפשטות דברי הגמ' ופירש"י דרך ממשום סכנת עין מותר לח吉利 את השבת בהיות שכורך בזה גם סכנה ללב ... אבל משום סכנת אבר בעלמא אין מחלلين את השבת במלאה דאוריתא ע"י ישראל. וכך נפסק להלכה בשור"ע (או"ח סי' שכ"ח סע' י"ג). והנה כהיום אומרים הרופאים שכמעט אינו לך סכנת אבר שלא כרוך בזה גם סכנת כל הגוף, ע"י הרעליה וכדומה, וכנראה שנסתנו בזה הטעבומים

شو"ת צץ אליעזר חלק ח סימן טו - קונו' משיבת נפש פרק י

A14] SHIURIM TODAY - EGGS VS FINGERS

A151 METZITZA

31. ואח"כ מוצץ את המילה עד שיצא הדם מקומות רחוקים כדי שלא יבא לידי סכנה, וכל מי שאינו מוצץ מעבירין אותו, ואחר שמנצץ ונתנו עליה אספלולית או ברזילית וכיוצא בהן

רמב"ם פלבות מילה פרק ב הלכה ב

32. **שלפלו כרופא שמדובריס דלון זו סכנה רק על ברוות חמיין, וולן קיל דלון כולצין זפק'ן לחץ ברוות. וולפיו וולמיו כרופא ששלפלו**
לחוד מיני הלפי ווילבי רצונות מה יזכה לדי סכנה ע"י חסרון מיליאך ולית צב החטול שצלהמתה לחין וכולון לטביד עז וריז'ל חצצו לחן
למייענו פעמים כדיkil דלון כולצין זפק'ן לחץ ברוות וולס יזוח לחוד מלולפי הלפיים וכו' תינוקת סכינה גדר מותה לחיל שצפת עזבו
ומחויב למזון זפק'ן כתיז ומי צכס וולין כולצין לחץ ברוות. ותו דכל יסודי כרופא בס מיסדים על דזר שכך ביו ונענשו צעולס וכל
יסודותיכס על בחיפות וכחיקור וככטב וכניםון ..... הצל בערזי חז'ל מיסדים כלבב מאס על קלכ'ן לממ'ס לחיט מפי לחיט עד מרע'יכ
להסר כל דזרוי להקינו וקיים נזולס וחיר נגען דזרוי הלקוס חייס! והפער שכוו בכלכח לממ'ס מפני חומדנו וסבירה כרופא עפ'י
בחיפות וכניםון

שות מהר'ם שיק יוז רמא

- The Maharam Shik rejects 19C medical advice that Metzitzah is no longer necessary on the grounds that (i) it is halacha leMoshe MiSinai and (b) Chazal were more ‘machmir’ than the doctors when it comes to danger and (iii) Chazal’s knowledge is deeper in the matter
  - See also Rav David Karliner (*She’elas David*, no. 1), who distinguishes between halachot based on tradition or derived from Torah verses, which may not be changed, as opposed to halachot that Chazal derived from the nature they knew, which may be subject to change

NOTE: other areas relating to potential danger where current physical nature seems to have changed but the halacha remains firmly as ruled by Chazal include - (i) brit mila for some babies who are yellow but the doctors say would be safe to perform mila on; (ii) certain illnesses which Chazal felt warranted breaking Shabbat but which current doctors do not consider to be life-threatening

A16] SIMANEI TREIFUT

33. וכותב בה"ט ובהלכות שחיטה יתבאר איזה חולין עושה אותה טרפה ואיזה חולין אין עושה אותה טרפה, מ"מ הוא הלכה מסני
שהוא דוקא מה שהיתה בשעת מתן תורה טרפה נאסירה מטעם זה דעתו למות אף כישיתנו הטבעים באיזה דברים שלא
נעשית טרפה ואפשר שתחיה בהן, וכן הוא דוקא מה שהיתה או כשרה בחולין איזה אחרים לא נאסירה אף כישיתנו הטבעים
ותעשה טרפה במכות אחרים אלו, דשינוי הטבעים לא יעשו شيئا' בהדין, והוא הכרח ממה שנאמר בהלכה מסניינית כדתנא דברי'
י"ח טרפות בחולין שם וועליא אמר בדף מג' ח' מיני טרפות נאמרו לו למשה מסניינית ואם היה תלוי ב מכחה שנותה למות כפי השעה
והזמן, או שנימא שליכא כלל מציאות דשינוי הטבעים זהה, לא היה צריך למסור בקבלה למשה מי הם הטרפות דהיהشيخ
שהתורה תסמן על אומדן דחכמים, כמו שבחרבה דכמים סמוכה התורה על אומדן דחכמים,

شو"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג סימן לו

A17] COWS GIVING BIRTH IN THE FIRST TWO YEARS

מתני: הלוקח בהמה מן העובד כוכבים, ואיינו יודע אם ביכרה אם לא ביכרה, רבי ישמעהל אומר: .... פרה וחמור בתו שלוש - 34.
ודאי לכון, מכאן ואילך - ספק
בכורות יט:

פרה וחמור בת שלוש שנים ודאי לכון - פי' לקודם שלש ולחיו ליה ילה וט לתמוך דכה מעטה צכל יוס לפך כת טתי טnisiolת
ויל זודחי עתה נתקנן בעת מכמו טבי' צדורות כרחותוניס כמו צעינוייתן דורגדה 35.
תוספות עבודה זורה כד:

A18] BOVINE ANATOMY

דָּמָרְלֵי פַּרְקָה הַלּוֹנְרֶפְטוֹמָה (מָלוֹן זָהָב) כִּל חַיּוּת צְרִיבִיתָה כִּי לְהַיָּת לְכוּ הַלְמָה גּוֹיִיתָה לִתְהַלֵּם וְעַתָּה כִּי צָלֵל צָלֵל קַצְקָמֹת צָלָנוּ 36.
תוספות עבודה זורה כד. ד"ה פרה

A19] ANIMAL GESTATION

הַזָּאָב וְהַאֲרִי וְהַזּוּב וְהַנְּמָר וְהַבְּرַדְלָס וְהַפִּיל וְהַקּוֹף וְהַקִּיפּוֹן לְשָׁלַש שָׁנִים .... נָחֵש לְשָׁבָע שָׁנִים 37.
בכורות ח.

A20] MALE ANATOMY

ת"ר: שני נקבים יש בו באדם, אחד מוציאה שתן ואחד מוציאה שכבת זרע, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, בשעה שאדם נזכר
אם נקבע זה לתוך זה נמצא עקר. 38.
בכורות מד:

39.

14. [Urine is toxic to sperm and constant exposure may well result in ongoing infertility. However, it is not clear what phenomenon the Gemara is referring to physiologically.] The Gemara in *Yevamos* (75b, end, with *Rashi*) seems to say that there are two different vessels in the male member, one that carries urine and one that carries semen. The Gemara there relates that the semen tube of a certain man became clogged and he discharged his semen through the urine tube. *Chazon Ish* (*Even HaEzer* 12:7) notes that in contemporary times the anatomy of the male member is different than described in the Gemara. (Modern medicine has found that there is one tube – the urethra – that carries urine beginning from the bladder, and that carries semen from the middle of the prostate, and then extends from within the body into the male member until its tip.) *Chazon Ish* states that nature has changed since Talmudic times: Our anatomy is different than their anatomy. He mentions that a modern work on urological surgery notes a certain degree of possible anatomical variation between different times and places.

However, *Responsa Cheshev HaEphod* (2:8) expresses astonishment that this dramatic change in human anatomy would take place. He also cites a Mishnah in *Mikvaos* (8:4) that indicates there is only one tube for both semen and urine, at least at the tip of the member (see *Rambam Commentary ad loc.* and *Rashi to Chullin* 24b). *Cheshev HaEphod* therefore explains our Gemara in consonance with modern anatomy. For more on this topic, see comments of *R' Shlomo Zalman Auerbach* cited in *Nishmas Avraham*, *Even HaEzer* p. 40 and *Hishtanus HaTivi'im B'Halachah* pp. 64-65 with comments of *R' Zalman Nechemiah Goldberg*.

B] CHANGES IN THE UNDERLYING SPIRITUAL REALITY**B1] DREAMS**

40. יש אמרים שכל חלומות שביארו פתרונים בוגרואו שהם רעים מותר להתענות עליהם בשבת אבל יש אמרים שנשתנו פתרוני החלומות מזמן חכמי הגדרא לזמןנו כמו שנשתנו הרפאות שזמניהם וכן יש אמרים שהרואה יום הכיפורים אפילו בשעת נועלה אינו חלום רע כי הוא סימןיפה שמחלו עונותיו

שולחן ערוך הרב אורח חיים הלכות שבת סימן רפח סעיף ז'

B2] RUACH RAH

41. משומ שיבטה - פлечי רוח רע כטורה על קידוס טהר נפלן טהרית .... וממ שבעולס לין נカリין עכיזו צח לפ שמיין חומך רום רעכ סורק צהלו במלכיות כמו צהלי נカリין על בגilio וועל כזונות

תוספות יומה עז:

42. ומדרינו ז"ל לא הזכיר כן בהל' תפלה משמע דלא חייש לרוח רעה דין אותו רוח רעה מציה בינוינו
לחם משנה הלכות שביתת עשור פרק ג הלכה ב

43.

ונזכרתי, שכשהיית בקהל ראייתי שכח
הגר"א ווסרמן זצ"ל בשם החפץ חיים זצ"ל
שמעשה הדיבור המפורסם שהיה בימי מני
הסתם היה האחرون, כי ככל שתקטן מה
התורה והרוחניות כן תקטן מה הטומאה,
עתה"ז. ובאמת אפשר שאפלו בימיינו
במקומות שנשארו יהודים חדרים באמונה
וחמיים במשיחם שאצלם יהיה גם לכח
הטומאה כה נסף, כי זה לעומת זה עשה
אלקים. ודוק היטב.

ז', כ"ז. את כל גבלך בצדדים.
עיין מנוח שי שכח ז"ל: הצדדים
במסורת כל עניינה צדי רפה במ"א דגש
ותעל הצדדים עכ"ל⁶. והנראה, דשם
"צדדים" הוא משפה זרה⁷, ובפרט לפי מה
שכתבתי בחידושי לפרשיות וחיה [מ"ח פ"ה]
דוחבויהם היו מצויים בהם אורתiox פ"א
עי"ז ור"ש, האותיות העיקריות של חיבת
"פרעה", והצדדי לא היה נdegש באותו
הלשון, ולפיכך לא הדגישו אותו לאחר
הא הידעה⁸, ורק הצדדים זה⁹ אין וזה שם
השרץ אלא השרווץ, וזהו סגנון עברי וכמו

הם שאכלו קרצא כי יהודאי וסכננו את חנניה
מישאל ועורה, ולמה לו להציגם. אלא ודאי
שכל גלי מרים החובב היה לפרסום בין
הגויים מפני שהכחושים והחכמים הם הם
שנוצרו לחוץ בין בני האדם וההשגה
האלקיות, וכמש"כ בפרשיות ואחרנן [ד' פ"ז]:
כי היא הכתמתכם וביניכם לעיני העמים גור.
ונראה⁴ שלפי זה נוכל לישב את דעת
הרמב"ם [בפיהם"ש פ"ד מע"ז] הסובר
שאין לשדים שום אחיזה במציאות וכולם
שקר הן, וכבר השיגו עליו הבאים אחריו
דורי רואים אלו נגמרה בהרבה מקומות
סיפורים שלמים עם שדים, וא"כ מה יעשה
הרמב"ם עם כל הני סוגיות⁵. ולפי מה
שכתבתי אפשר שסובר הרמב"ם דברמן
הגדרא, שהיו אמראים שכוכבם היה
להחיות מותם ולהחולל נפלאות וכדומה,
בחכמה הוכרחו גם לכוחות של השדים
וכדומה, כי זה לעומת זה עשה אלקים, ואם
כח הקדרשה בחוקפו כמו כן מה הטומאה
בתוקפו, ורק בימיינו שגם הכוחות הרוחניות
נעלו וنمוגנו, כמו כן שוב אין אחיזה
במציאות לעניין השדים. ודוק.

4. מכאן ועד סוף העניין הוא הוספה מפני השמורה.

5. עיין בכיוור הגר"א יו"ד [ס"י קע"ט] שכח ז"ל: הרמב"ם כו' ולכן כתוב שכשפים ושמות ולחשים ושדים
וקמיות הכל הוא שקר אבל כבר הכו אותו על קדרתו שהרי מציינו הרבה מעשיות בוגם, ע"פ שמות וכשפים וכו'.

Further reading

- 1) R. Neriah Gutal, Sefer Hishtanut Hateva'im
- 2) R. Dr. Avraham Steinberg, Encyclopedia Hilkhatit Refuit, s.v. Hishtanut Hateva'im
- 3) <http://torahandscience.blogspot.com/> - comprehensive collection of primary source material
- 4) D. Cohen, "Shinuy Hateva: An Analysis of the Halachic Process," Journal of Halacha and Contemporary Society 31(Spring 1996)
- 5) Or Yisrael (Monsey) 2:2 (Tevet 5757) – series of articles on fish parasites and the kashrus of fish
- 6) Shlomo Sternberg book review and exchange of letters in BD'D Journal issues 4, 6, and 7.
- 7) <http://www.yeshiva.org.il/wiki> on השתנות הטבעים

The sefer Hishtanut Hateva lists seven criteria that must be carefully examined before changing the halacha in a case of Nishtane Hateva:-

1) Is the halacha min haTorah, Halacha LeMoshe Misinai, Derabanan?

2) Is there sakana (danger) involved?

3) Is the modern change a complete one?

4) Do all poskim accept the change?

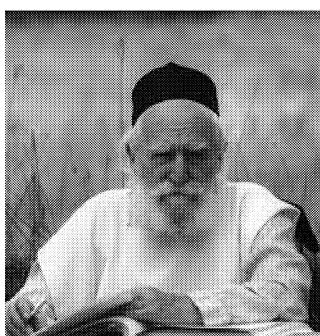
5) Is the change limited in scope?

6) Has the change been thoroughly investigated?

7) Is there any likelihood of a reversal?

Who's Who

Rambam	Spain, Egypt, 12C
Tosafot	France, Germany, 12/13C
Rashbash	Rav Shlomo ben Simcha Duran, N. Africa, 15C
Shulchan Aruch	Rav Yosef Karo - Eretz Yisrael, 16C
Lechem Mishna	Rav Avraham de biton - Greece, 16C
Chavat Yair	Rav Yair Bacharach - Germany, 17C
Magen Avraham	Rav Avraham Gombiner - Poland, 17C
Shach	Rav Shabbtai Cohen - Poland, 17C
Shulchan Aruch HaRav	Rav Shnuer Zalman of Liadi - Russian, 18C
Shu't Divrei Chaim	Rav Chaim Halberstam, Sanzer Rebbe - Poland, 19C
Chatam Sofer	Rav Moshe Sofer - Austria/Hungary, 18/19C
Maharam Schick	Rav Moshe Schick - Hungary, 19C
Aruch Hashulchan	Rav Yechiel Michel HaLevi Epstein - 19C, Lithuania
Igrot Moshe	Rav Moshe Feinstein - Russia, America, 20C
Chazon Ish	Rav Avraham Yeshaya Karelitz - Russia, Eretz Yisrael, 20C
Tzitz Eliezer	Rav Eliezer Waldenburg - Eretz Yisrael, 20C
Emet LeYa'akov	Rav Yaakov Kaminetzky - Lithuania/America, 20C
Shu't Vaya'an Yosef	Rav Yosef Greenwald - Hungary/America, 20C
Shu't Mishne Halachot	Rav Menashe Klein - Ungvarer Rov - Eretz Yisrael, 20C
Shemirat Shabbat Kehilchata	Rav Yehoshua Neuwirth - Eretz Yisrael, 20C
Shu't Shevet HaLevi	Rav Shmuel Wosner - contemporary, Eretz Yisrael
Badei Hashulchan	Rav Shraga Feivel Cohen - contemporary, America

Rav Moshe Feinstein

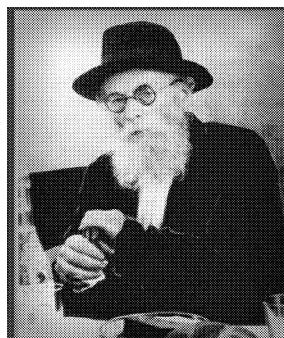
Tzitz Eliezer

Mishne Halachot

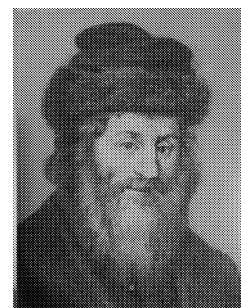
Rav Yehoshua Neuwirth

Chazon Ish

Maharam Schick

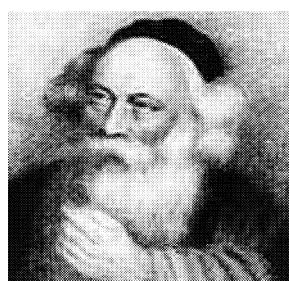
Chatam Sofer

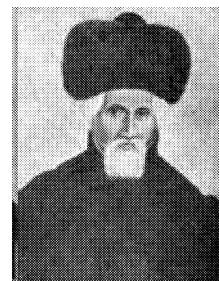
Divrei Chaim

Rav Wosner

Magen Avraham

Shach

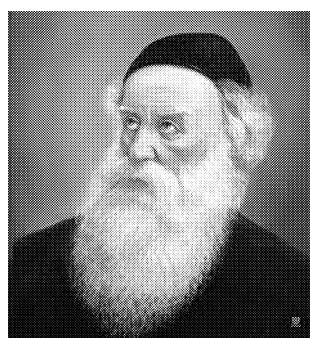
Aruch Hashulchan

Rav Yosef Greenwald

Rav Yaakov Kaminetzky

Rav Shmeur Zalman of Liadi